

KAPUSTA (125) *sb f*

f (124), *m* (1) [*w funkcji n-pers.*].

Oba a jasne (*w tym w pierwszym 5 r. błędne znakowanie*).

sg N kapusta (53). ◊ *G kapusty* (21), [**kapust(e)j**]. ◊ *D kapuście* (2). ◊ *A kapustę* (17). ◊ *I kapustą* (13). ◊ *L kapuście* (9). ◊ *pl N kapusty* (3). ◊ *A kapusty* (6). ◊ *I kapustami* (1).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. *bot. Brassica oleracea var. capitata L. (Rost); kapusta głowiasta; caulis Murm, Mymer¹, BartBydż, Cn; brassica Calep, Cn; capucium Mącz; heluellae Calep (101) : Murm 112; Mymer¹ 16; BartBydż 25; Krew niedobra fię fkapufty mnożi FalZioł I 34b, [+3]b, I 5b, 12a, 34 żp, a (19); ale iarzyiny albo kapufty infze, gdyż ziemie pochodzą á tak naturę ziemię maią, przeto więcey im ftopniow ku obroceniu w ciało nie doftawa GlabGad H4, I2v, 13 żp, 13; RejRozpr H2v; RejWiz 15 [2 r.], 91v, 92; BielKron 261, 464v; Campe, vel, campa, Latine eruca, vermis genus, Lifzki/ w[a]fionky które ogrodne zyoła yáko kapufty y gáłęzie drzew yedzą. Mącz 32d, 37d, 76b, 108b, 135a, 204d; SienLek 4 [2 r.], 5, 8v, 18, 38v, 48; á chłopięthá fwowolne błotem/ kápuftámi zgnięmi/ y czym mogły zá nią cífkáły RejZwierc 33v; Y v nałci też leią ále w gárdło dzbanem/ Zyadfyzy świnią pieczęnią á kápuftę s chrzanem. RejZwierc 251v, 18v, 31, 54, 59 [3 r.], 61v (13); KlonŻal C3; Calep 138b, 475b [2 r.]; GostGosp 68, 72 [3 r.], 120, 167; WyprPl Cv; SarnStat 185; Iáko [...] kápufty y inne żioła nie dobrze roftą tám gdzie fię vrodzą: Ták y młodym niezdrowe ieft wychowanie domowe. SkarKaz 420b; [kłoda kapustej niecała InwSzlachKal 1593 nr 56].*

Zwrot: »siec (a. uciekać) by (a. jako) kapustę; siekany jako kapusta; siekana kapusta« [szyk zmienny] (2; 1; 1): Minutal. Gehaktkraut. fiiekana kapuft [!]. Mymer¹ 41; Theż vwarżywfyzy Pozimkowe lińcie s ćwiklanym lińciem, z boragowym/ á pothym vliekay drobno iako kapuftę/ á zafię warz z rozynkami drobnemi/ á thego pożyway/ ábowiem ieft dobry to fżpinak tym którzy fuchoty miewaią. FalZioł I 52d, V 94v; kiedy fię dwa wficieką/ Głowy niewinne by kápuftę fięką. RejZwierc 228.

Wyrażenia: »kapusta kwaśna; kapustę kwasieć« [szyk 10 : 4] (12 : 2): Wezmi wody w ktorey kapuftę kwafzą [...] / wezmi też kwafu z dzieże/ zmiefzay to wfzytko fpołem, vczyń plafr á przykładay. FalZioł V 108, V 18a, 19a, 94v, 108v [2 r.]; GlabGad I3 [2 r.], K6v, K7v; SienLek 2v, 9v; pułmiřkom kilkom czupryny wzmiąwfyzy/ kápuście kwásney potym dorobił/ máło iuż o żábki włofkie dbał. WerGość 242, 246.

»młoda kapusta« = lińcie vyrastające z korzenia po obcięciu głowy kapusty (1): Prototomus, Latine primae sectionis, Naypirwřzego odliczenia. Unde primus caulis qui succiditur vel cima brassicae hoc nomine dicitur, Podczolř naypirwřzy głąb/ młoda kápuftá. Mącz 328a.

»kapusta świeża« [szyk 1 : 1] (2): Ma iadać [...] Kuri/ pthaki (iedno nie wodne) polewkę z fwiezey kapufty. FalZioł V 94v, I 34b.

Zestawienia: »biała kapusta« (2): Ktemuż weźmi korzenia czarnéy y białey kápufty á fpał to w gárncu ná popioł/ zmiefzayże ij z fádłem á pomázuy: ku vřmierzeniu bólu/ nowy fmalec SienLek 122v, 48v.

»kapusta domowa« (3): kapufta domowa vřmierza boleřci. FalZioł I 34b, I 34b [2 r.].

»kapusta w głowach« = *brassica capitata a. lacuturris, caulis lacuturris* Cn (2): Caules capitati, Kápuftá w głowách. *Mącz* 37d; *SienLek* 48v.

»kapusta ogrodna« (1): Też Kápuftá ogrodna trochę niedowarzona/ odmiękcza żywot *FalZioł* I 34b.

»zielona kapusta« (1): *Brassica, zyelona capusta* *BartBydg* 20b.

2. bot. Prawdopodobnie *Brassica oleracea var. sabauda* L. albo *var. acephala subvar. sabelica* (L.) O. E.; jarmuż; *olus Mymer*¹, *Calag, Calep*; *crambe* (a. *corambe, a. coramble, a. crambre*) *Mącz, Calep, Cn*; *brassica Mymer*¹, *Mącz*; *caulis Mącz*; *olusculum Calag* (21) : Ollus. Kraut. kapuftá. *Mymer*¹ 17; *Calag* 314a; *Calep* 259a, [728]b.

Zestawienia: »czarna kapusta« [szyk 9 : 7] (16): *Mymer*¹ 17v; á liftki tego ziela [łobody] iedzione fkapuftą czarną tedy bolenie ktore bywa wmiechierzu odeymuie. *FalZioł* I 12a; Też gdy go kto pożywa w kapuście czarney przyliekaiącz go/ thedy wolność oddychania czyni pierśm *FalZioł* I 22b, I 18b, V [2]v, 115v; *Mącz* 26d, 42b, 67c; *SienLek* 229v, Xv, X2; *RejZwierc* 59, 100v; *Calep* [266]a; *GostGosp* 167. [Cf 1. »biała kapusta« *SienLek* 122v].

»kędzierzawa kapusta« = *jarmuż lub kapusta włoska; apia, apiacos, brassica crispa, sabellica, selinas, selinois* Cn (1): Aby fie iey mnożyła na to lato/ zielona trawa/ żółta marchew/ Kędzierzawa kapuftá. *LudWieś* A3v.

3. bot. Zestawienie: »kapusta leśnia« = *Crepis tectorum* L. (Rost) a. *Mycelis muralis* (L.) Dum.; *pępawa dachowa a. sałatnik leśny, byliny z rodziny złożonych (Compositae)* (1) : Kápuftá ma wilkotność wliściu fwoim/ á iefth troiaka/ domowa/ leśnia y morfka/ leśnia ta iefť nawięćzey gorzkości y oftrofci *FalZioł* I 34a.

4. bot. Zestawienie: »czarna kapusta« = prawdopodobnie *Smyrniium Olusatrum* L.; roślina w Polsce nie znana (tu być może mechaniczny przekład z łaciny i błędne zidentyfikowanie z jarmużem) (1) : *Equapium, Nonnulli appellarunt herban, quam Latini olus atrum nominant* – Czarną kapuftá. *Calep* 369a.

5. bot. Zestawienie: »kapusta morska« = prawdopodobnie *Calystegia soldanella* R. Br. (Rost); jeden z gatunków rodzaju kielisznik, roślina z rodziny powojowatych (*Convolvulaceae*) nie rosnąca w Polsce: [Cf 3.].

6. n-pers (1) :

Zestawienie (1): Andrżéy Kniáz Kápuftá Brácláwłki Dżierzawcá Owrucki *SarnStat* 1016.

Synonimy: 2. *brzoskiew, jarmuż, krcica, wielkierz*.